

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

Elaika. Elaiochrestia. Aspecte practice și simbolice ale evergetismului în Asia Mică din perioada elenistică și a Principatului

-REZUMAT-

Coordonatori:

Prof. univ. dr. Lucrețiu-Ion BÎRLIBA

Prof. univ. dr. Octavian-Nicolae BOUNEGRU

Doctorand,

Alina CANTACUZ (căs. ANDRIEȘ)

IAȘI, 2019

CUPRINS

Introducere	5
1. Termenii și conceptele utilizate.....	5
2. Motivația și scopul lucrării.....	6
3. Obiectivele stabilite.....	8
4. Metode.....	9
5. Limitele spațiului studiat și ale perioadei de cercetare.....	10
6. Structura.....	12
7. Elemente de noutate	13
I. Istoriografia evergetismului în lumea greacă și romană	14
I.1. Darul în concepția lui Marcel Mauss.....	14
I.2. O ipostază a darului – evergetismul în concepția istoricilor contemporani.....	17
II. Aspecte ale evergetismului în Asia Mică	39
II.1. Realitățile administrative și economice.....	39
II.1.1. Administrația.....	39
II.1.2. Cheltuielile și finanțele.....	52
II. 2. Câteva noi considerații privind evergetismul.....	57
II.2.1. Regii elenistici – binefăcători ai orașelor grecești.....	57
II.2.2. Cetățenii, străinii și romanii evergeți de până la sfârșitul secolului I î. Hr.	62
II.2.3. Binefaceri și onoruri în secolele IV– II î. Hr.	77
II.2.4. Binefăcătorii și binefacerile secolului I î. Hr.....	90
II.2.5. Evergeți în perioada Principatului.....	98
II.2.6. Scurtă prezentare a femeilor binefăcătoare.....	111
II.2.7. Concluzii.....	120
III. Donațiile de ulei în tradiția evergetismului din Asia Mică în perioada elenistică	121
III.1. Măslinul și uleiul de măsline în zona mediteraneană.....	121
III.1.1. Răspândirea culturilor.....	121
III.1.2. Plantațiile.....	124
III.1.3. Întrebuintări.....	126
III.2. Practica ungerii cu ulei în gimnastica grecească- caracteristici ale gimnaziului și instituției gimnaziarhiei în perioada clasică și elenistică-.....	130
III.2.1. Gimnaziul.....	130
III.2.2. Gimnaziarhii.....	138
III.3. Donațiile de ulei din Asia Mică în perioada elenistică. Particularități	141
III.3.1. Interpretări istorice privind donațiile de ulei.....	141
III.3.2. Categoriile de donatori. Gimnaziarhii.....	144
III.3.3. Sarcinile gimnaziarhilor.....	146
III.3.4. Specificul donațiilor cu ulei.....	153
III.3.5. Binefaceri și onoruri.....	159

III.3.6. Exista o formă de comportament moral în acțiunile evergeților donatori de ulei?.....	161
III.3.7. Concluzii.....	167
IV. Donațiile de ulei în tradiția evergetismului din Asia Mică în perioada Principatului.....	170
IV.1. Asia Mică între secolele I-III d. Hr.....	170
IV.1.1. Organizarea.....	170
IV.1.2. Urbanizarea.....	174
IV.2. Binefacerile în concepția filozofilor antici.....	182
IV.3. Sacrificiile, libațiile. Festivalurile.....	186
IV.3.1. Sacrificiile. Libațiile.....	188
IV.3.2. Despre festivaluri.....	190
IV.3.2.1. Concursurile.....	197
IV.3.2.2. Cultul imperial.....	201
IV.4. Donațiile de ulei în Asia Mică în perioada Principatului. Particularități.....	205
IV.4.1. Categoriile de donatori de ulei.....	205
IV.4.2. Sarcinile gimnaziarhilor.....	211
IV.4.3. Specificul donațiilor cu ulei.....	220
IV.4.4. Binefaceri și onoruri.....	223
IV.4.5. Comportamente civice în perioada Principatului?.....	226
VI. CONSIDERAȚII FINALE. Aspecte practice și simbolice ale donațiilor de ulei.....	231
V.1. Particularități ale evergetismului și donațiilor de ulei în orașele vest-pontice.....	231
V.2. Aspecte practice privind donațiile de ulei.....	243
V.2.1. Proveniența uleiului donat-producție proprie sau achiziție?.....	244
V.2.2. Costul donațiilor de ulei.....	248
V.2. Aspecte simbolice privind donațiile de ulei.....	252
<i>SUPPLEMENTUM EPIGRAPHICUM</i>	260
Hărți.....	267
Bibliografie.....	270

Conceptele de onoare – time- și rușine – au existat în Antichitate în zona mediteraneană încă de dinaintea scrierilor homerice. Onoarea s-a identificat atunci cu clasa politică prin bunurile deținute, dar și prin ospitalitatea de care dădeau dovadă, câștigurile din câmpul de luptă, din cadrul concursurilor. Nu era reprezentată de binefaceri întreprinse față de comunitatea din care se făcea parte. Treptat, străinii și atleții jocurilor panelenice au început a fi onorați public cu elogiul, coroane, privilegii. Odată cu secolul al IV-lea î. Hr., în orașele grecești cu precădere, s-a extins această formă de apreciere publică și față de elita politică, asociată cu cazurile în care se realizau binefaceri în folosul comunităților.

Onoarea și în același timp darul s-au îmbinat într-un sistem specific numai secolelor IV î. Hr.-III d. Hr., care a primit în secolul XX denumirea de evergetism. Acesta s-a întâlnit în limbajul grecilor doar în cuvinte cu forme asemănătoare: *evergetes* – binefăcător al cetății, *evergetein* – a face bine cetății, *evergeteô* – a face bine, *evergesia*- binefacere. Termenul este de fapt un neologism francez, folosit în special după 1980. Treptat i-au fost asociate concepte ca: benefactors, Wohltäter, munificence, elite public generosity. În lucrare se utilizează termeni sinonimi: evergeți, binefăcători, binefaceri, donații.

Evergetismul a reprezentat pentru cetățile grecești din lumea antică un modus-vivendi. Traectoria sa a putut fi studiată în interiorul administrațiilor și comunităților îndeosebi prin intermediul inscripțiilor. S-a constatat că informațiile transmise de mărturiile epigrafice: probleme de natură religioasă și festivaluri, relația cu regii și dinastiile, relația cu alte cetăți, aprovizionarea cu resurse alimentare, menținerea clădirilor publice și a facilităților, deseori cuprindeau, sumar sau amănunțit, date privind binefaceri adresate comunității de către indivizi, pentru care erau onorați și recunoscuți drept binefăcători ai cetății. Evergetismul poate fi considerat așadar o formă oficializată a darului - binefacerile întreprinse de evergeți erau recunoscute public, înscrise în piatră, recompensate cu onoruri-.

Subiectul se încadrează în temele cercetărilor istorice a căror perspectivă s-a distanțat de relatarea evenimentelor de natură politică și militară

pentru căutarea de noi metode istorice, de noi orizonturi, de o istorie altfel, direcție dată și de ilustra instituție École Pratique des Hautes Études. Istoricii ca Marc Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Michel Foucault, și alți teoreticeni, au deschis treptat calea către teme originale de percepere a istoriei. Subiecte precum istoria educației, gimnaziul în lumea greco-romană, valorile morale și politice, istoria literaturii, orașele grecești și binefăcătorii lor, reprezintă astfel un segment esențial din imensa dimensiune a operelor cu caracter istoric.

Evergetismul studiat în lucrarea de față va fi prezentat și dintr-o latură particulară: din ulei și despre folosirea uleiului, așa cum anunță cuvintele grecești: *elaika*, *elaiochrestia*. Această cercetare a luat naștere din dorința de a observa și analiza caracteristicile darului public, de a crea portrete ale evergeților, de a identifica și prezenta importanța binefacerilor cu ulei în cadrul sistemului evergetic. Ce îi determina pe binefăcătorii să întreprindă donații în perioada elenistică? Dar în cea romană? Ce fel de relații se construiau între ei și locuitorii cetăților grecești? Cine erau în viața de zi cu zi evergeții? Când, cum și de ce se realizau donațiile de ulei? Existau diferențe între donațiile de ulei din perioada elenistică și cele din perioada romană? Cui se adresau aceste donații?

Analiza binefacerilor în general și a donațiilor cu ulei în particular, cuprinde ca spațiu Asia Mică. Aici, orașele aveau o structură administrativă similară celor din Grecia continentală. Ele au reușit în timp să-și păstreze sau să recupereze o serie de drepturi în raport cu regii elenistici și împărații romani: dreptul de a-și stabili legile, de a judeca, de a controla finanțele, de a trimite ambasade, desigur nu fără a fi scutite de obligații: ajutor pe timp de război, furnizare de vase de război, contribuții financiare. Atât drepturile, cât și obligațiile variau de la oraș la oraș. Important de evidențiat este faptul că în dobândirea acestor drepturi sau scăderea numărului de obligații, un loc esențial l-au ocupat prietenii regilor, ambasadorii, drept care au fost onorați. Treptat, alți binefăcătorii au intervenit prin finanțare de construcții, de sacrificii, aprovizionări cu ulei ale gimnaziilor, au contribuit cu sume mari de bani. În acest fel, sistemul evergetismului nu doar că s-a menținut, ci s-a dezvoltat cu caracteristicile proprii

de la secol la secol. Am optat pentru acest spațiu, întrucât de aici provin cele mai multe inscripții care atestă binefăcători ai orașelor grecești și pentru că mărturiile epigrafice descoperite oferă exemple variate și complexe privind modurile în care se realizau darurile publice, onorurile și formele prin care comunitățile grecești se raportau la ele.

Analiza inscripțiilor din perioada elenistică nu oferă o imagine de ansamblu a ceea ce a însemnat evergetismul pentru orașele grecești, ci una trunchiată. La fel se întâmplă și cu analiza inscripțiilor din perioada romană. Așadar, am ales ca perioadă de cercetare secolele IV î. Hr.-III d. Hr., pentru a putea observa cum s-a dezvoltat evergetismul în orașele grecești pe parcursul celor două stăpâniri: regi elenistici/împărați romani, ce au însemnat secolele II și I î. Hr. și dacă le putem identifica ca moment de schimbare al structurii sistemului evergetic. M-am axat pe un segment particular al acestui fenomen, donațiile de ulei, pentru a putea stabili care era locul lor în cadrul binefacerilor, cui se adresau și dacă erau esențiale veniturilor cetăților.

Mi-am propus într-o primă etapă realizarea unei analize asupra elementelor de natură conceptuală referitoare la evergetism în general, administrație și economie în orașele grecești din Asia Mică în particular, plecând de la paradigma darului definită de Marcel Mauss. Am urmărit conturarea caracteristicilor sistemului prin raportare la elementele cheie care defineau „bunul mers al unei cetăți”: rolul consiliului și al adunării în perioada elenistică, tipurile de magistraturi și magistrați, sursele lor de finanțare, diferențele apărute în perioada romană, categoriile de cheltuieli și formele de venituri existente.

În etapa următoare am identificat noi considerații privind evergetismul din Asia Mică din perioada elenistică și până la sfârșitul secolului I î. Hr., urmărind să confirm sau să infirm ideile formulate în cei peste 45 de ani de cercetare. Am stabilit tipologia evergeților din perioada elenistică, de la sfârșitul secolului I î. Hr. și din perioada Principatului, în funcție de magistratura, statutul deținut de aceștia. Am delimitat diferențele privind numărul de binefăcători onorați și am analizat relațiile existente între poziția socială a evergeților, binefacerile întreprinse și onorurile oferite. Unde informațiile de natură istorică

au permis, am construit portrete ale binefăcătorilor.

Pentru a putea stabili caracteristicile donațiilor de ulei din perioada elenistică, am început prin a prezenta informațiile referitoare la istoricul culturilor de măsline, datele generale privind consumul de măsline și ulei în perioada Antichității. Am continuat cu descrierea evoluției instituției gimnaziului și oficiului de gimnaziarh și am finalizat prin coroborarea informațiilor din capitolul I cu interpretările istorice formulate despre donațiile de ulei, cu analiza epigrafică.

Un alt aspect important propus și realizat în această lucrare a fost stabilirea diferențelor și asemănarilor existente între fenomenul donațiilor de ulei din perioada elenistică și cel din perioada Principatului. Pentru aceasta am plecat dinspre detalierea situației administrative a provinciilor romane din Asia Mică, urbanizarea și organizarea acestora, rezumarea concepției filozofului Seneca privind binefacerile - comparată cu cea a altor autori antici, dintre care Aristotel, spre prezentarea caracteristicilor generale ale practicilor religioase sub forma sacrificiilor, libațiilor, festivalurilor, concursurilor și cultului imperial. Cu ajutorul lor, am putut stabili categoriile de donatori de ulei din perioada Principatului și specificul donațiilor cu ulei. În cele din urmă, prin analiza tuturor datelor consemnate și analizate am putut înfățișa aspectele practice și simbolice ale donațiilor de ulei.

Pentru a atinge obiectivele propuse am utilizat ca metode de lucru: analiza epigrafică, metoda ipotetico-deductivă - pornind de la afirmații anterioare privind evergetismul, de la datele înregistrate în inscripții sunt deduse concluzii care decurg în mod logic- și metoda analogică- argumentele științifice sunt construite pe comparații- asemănări dintre evergetismul specific Asiei Mici și caracteristicile ce se desprind din analiza donațiilor de ulei.

Prezenta lucrare înfățișează un subiect nou pentru cercetarea românească, ca spațiu și ca perioadă, ca modalitate de interpretare, așa cum spunea distinsul profesor doctor Octavian Bounegru. Prezintă istoria economică și socială a comunităților grecești din Asia Mică, cu referire la relațiile construite între elita locală și cetățenii orașelor grecești, din prisma importanței donațiilor

de ulei în raport cu resursele financiare și sistemul evergetic constituit din perioada elenistică și până la sfârșitul perioadei Principatului.

Lucrarea este structurată în cinci capitole, fiecare dintre ele având subcapitole variate ca număr. Părțile vizează caracteristicile evergetismului, ale donațiilor de ulei din perioada elenistică, respectiv cea romană, aspectele practice și simbolice ale acestora. Patru capitole au în ultima parte un segment de cercetare și concluziile aferente.

Primul capitol, format din două părți, pornește dinspre conceptul de dar propus de Marcel Mauss, *do ut des*, spre conceptul de dar oficializat, cunoscut sub numele de evergetism, ale căror interpretări le prezintă.

Al doilea capitol redă structura administrativă și financiară a orașelor grecești, pe baza căreia s-au putut confirma și infirma teoriile privind sistemul evergetic. Ultima parte a acestuia este alcătuită din șapte subcapitole: „Regii elenistici –binefăcători ai orașelor gecești?”, „Cetățenii, străinii și romanii evergeți de până la sfârșitul secolului I î. Hr.”, „Binefaceri și onoruri în secolele IV-II î. Hr.”, „Binefăcătorii și binefacerile secolului I î. Hr.”, „Evergeți în perioada Principatului”, „Scurtă prezentare a femeilor binefăcătoare” și „Concluzii”. Bazat pe analiza unui număr de peste 250 de inscripții, dintre care 70 analizate în detaliu, are rol de conturare a unei imagini de ansamblu a evergetismului, din perioada elenistică și cea romană, urmărind să investigheze rolul regilor elenistici și al împăraților, raportul dintre numărul de cetățeni onorați în perioada elenistică și cei onorați la sfârșitul perioadei, continuitatea sistemului în perioada romană, limbajul specific inscripțiilor din cele două perioade.

Al treilea capitol, constituit din trei părți, sintetizează aspecte privind răspândirea măslinului în zona mediteraneană, caracteristicile specifice plantațiilor de măslini, obținerea uleiului de măslină, utilizarea acestuia în antichitate, evoluția gimnaziului, rolul și arhitectura sa, elementele specifice gimnaziarhiei și sarcinile gimnaziarhului în cetățile grecești din perioada clasică și elenistică. Ultima parte este formată din șapte subcapitole: „Interpretări istorice privind donațiile de ulei”, „Categorii de donatori. Gimnaziarii”,

„Sarcinile gimnaziarhilor”, „Specificul donațiilor cu ulei”, „Binefaceri și onoruri”, “Exista o formă de comportament moral în acțiunile evergeților donatori de ulei?”, „Concluzii”. În această parte de cercetare se analizează îndeaproape fenomenul binefacerilor cu ulei realizate în perioada elenistică, prin raportare la binefacerile generale, la informațiile deținute cu referire la consumul de ulei, la datele oferite de inscripții, pentru a puncta specificul acestora.

În cel de al patrulea capitol, format din patru părți, se sintetizează caracteristicile organizării și urbanizării Asiei Mici, sacrificiilor, festivalurilor, respectiv ale concursurilor și cultului împăraților, pentru a puncta în ultima parte specificul donațiilor de ulei din perioada Principatului. Acest segment al cercetării este format din cinci subcapitole: „Categoriile de donatori de ulei”, „Sarcinile gimnaziarhilor”, „Specificul donațiilor cu ulei”, „Binefaceri și onoruri”, „Comportamente civice în perioada Principatului?”.

Ultimul capitol, „Considerații finale. Aspecte practice și simbolice ale donațiilor de ulei”, înglobează esența și concluziile lucrării. Pornind de la particularitățile specificului evergetismului și donațiilor de ulei în orașele vest-pontice, am identificat o serie de noi considerente referitoare la comercializarea și producția de ulei, tipurile de amfore utilizate pentru depozitarea și transportul uleiului, proveniența uleiului oferit spre donație, costul acestuia, reprezentări, rolul donațiilor de ulei în primirea statutului de everget și relațiile stabilite între binefăcătorii și beneficiarii darului tranzacționat.

Evergetismul din spațiul Greciei continentale, insulare, Asiei Mici, a fost abordat separat în lucrări de dimensiuni considerabile, dar cu puncte de vedere și metode de cercetare distincte: „Les cités grecques et leurs bienfaiteurs (IVe- Ier avant J-C) Contribution à l’histoire des institutions”; „The Politics of Munificence in the Roman Empire. Citizens, Elites and Benefactors in Asia Minor”. Elemente care țin de distribuția uleiului sub forma donațiilor în Asia Minor, nu au constituit tema unei lucrări cu caracter special. Reconstituirea aspectelor practice și simbolice ale acestui tip de activitate evergetică aduc la lumină informații importante de natură politică și socială, care ajută la interpretarea relațiilor sociale din cadrul comunităților grecești din Asia Mică.

În cei peste 45 de ani de cercetare despre evergetism, istoricii au oferit interpretări esențiale privind structura și evoluția acestuia. Paul Veyne a considerat evergetismul grecesc ca având configurarea unui concurs, în care evergeții cheltuiau pentru cetate, primind în schimb onoruri. Astfel își perpetuau meritele personale sub forma darurilor votive, statuilor, clădirilor, având specifice două elemente: plăcerea și datoria morală de a dăruia. În evergetismul roman a văzut modalitatea prin care evergeții obțineau recunoașterea puterii exercitate, sporirea prestigiului și o modalitate de creștere a veniturilor. Philippe Gauthier a considerat că evergetismul a primit la sfârșitul perioadei elenistice o formă instituțională. Scăderea numărului de evergeți cetățeni și lipsa binefacerilor întreprinse de regi au determinat situația în care binefăcătorii au fost onorați cu onoruri excepționale și controlau cetatea.

Léopold Migeotte a structurat o imagine de ansamblu a evergetismului specific perioadei elenistice în cetățile grecești. A apreciat evergetismul ca fiind un sistem în care cetățenii bogați plăteau multe din cheltuielile publice ale cetății în schimbul recunoștinței și pentru prestigiu.

Friedemann Quass, Christian Habicht, Pierre Fröhlich au susținut că numărul cetățenilor binefăcători s-a menținut din perioada clasică până la sfârșitul Imperiului Roman (așa cum am demonstrat în subcapitolul II.4.2. pentru perioada elenistică și secolul I î. Hr.). La sfârșitul perioadei elenistice, în condițiile politice și economice în care se aflau cetățile grecești, evergeții cetățeni s-au constituit într-un grup fără structură, dar care avea aprobarea corpului civic. Dintotdeauna comunitățile grecești au fost dependente de notabili lor, de regi, de împărați.

Arjan Zuiderhoek s-a axat pe binefacerile specifice perioadei Principatului pentru spațiul Asiei Mici. A respins ideile conform cărora evergetismul era piatra de căpătâi a vieții civice sau că a avut ca determinare satisfacția psihologică a binefăcătorilor de a fi generoși. El a descris fenomenul binefacerilor ca fiind un act public și politic cu scopuri politice și ideologice, prin care se menținea în Imperiu armonia socială și stabilitatea politică.

Domingo Gygax a prezentat originile și evoluția fenomenului. A

considerat că evergetismul a fost modalitatea prin care poporul a integrat elita în sistemul activ al relațiilor din cadrul cetății. Prin binefacerile întreprinse, elita ajuta cetățenii, dar în același timp se diferenția de ceilalți, cu prezenta dorință de a-i depăși. În timp, destinatarii binefacerilor au devenit săracii, iar biserica a luat locul comunității cetățenilor.

Evergetismul a fost una din formele pe care darul le-a luat în Antichitate, cea a darului public. În comunitățile primitive darul a fost văzut ca un sistem de schimb, în care existau trei tipuri de obligații: de a dăruii, de a primi și de a da înapoi, realizat cu ocazia unor rituri de trecere (naștere, căsătorie etc.). În orașele grecești el a avut caracteristici asemănătoare, dar era alcătuit altfel. Se adresa nevoilor comunităților cetățenilor grecești, nu indivizilor. Se dăruia pentru a se primi onoruri. Elita se afla într-o cursă a onorurilor în care prestigiul și onoarea erau certificate prin înscrierea publică a binefăcătorilor.

Nu toți cetățenii puteau fi evergeți. A fi everget presupunea în primul rând a deține averi. În perioada elenistică binefăcătorii orașelor grecești au fost regii, străinii și cetățenii bogați. Restul locuitorilor plăteau contribuții individuale obligatorii regulate sau ocazionale- *eisphora*, *leitourgia*, *epidoseis*. Nu se considerau doar contribuabili care așteptau servicii, ci se vedeau membri activi care conduceau indirect prin intermediul administrației pentru care votau reprezentanți. Acestora nu le plăteau serviciile oferite pe parcursul exercitării funcțiilor. Reprezentanții se foloseau de veniturile oficiilor sau alegeau să-și achite sarcinile din resursele proprii. Nu toți cetățenii bogați cheltuiau din averile lor în interesul orașelor.

În perioada elenistică, onorurile excepționale s-au dăruit în primul rând regilor. Aceștia nu au manifestat o generozitate impresionantă față de sanctuare sau față de orașele grecești. Binefacerile lor erau așteptate de comunități pentru că în acest mod păstrau o parte din drepturi, erau scutite sau li se reduceau taxele, primeau finanțări pentru organizarea serbărilor, festivalurilor sau pentru construcția stabilimentelor. În perioada romană, orașele grecești au cinstit doar pe împărații romani cu onoruri excepționale, în situații speciale: după preluarea domniei sau/și deces, după ce au oferit finanțări sau privilegii sau au fondat

orașe, fie au restaurat drepturile unor cetăți. Le-au oferit titluri, statui, coroane, le-au organizat festivaluri, le-au dedicat preoții și le-au ridicat monumente pe timpul vieții sau după moarte. Evergetismul a fost în ambele cazuri o formă de relaționare și de acceptare a puterii regale. Se crea ideea unei relații de reciprocitate, de respect mutual.

Onoruri și privilegii s-au oferit și străinilor, cetățenilor binefăcători. Pe parcursul perioadei elenistice nu există modificări substanțiale privind numărul de evergeți onorați. Străinii sunt cei mai numeroși binefăcători ai orașelor grecești până la sfârșitul secolului al II-lea î. Hr.. În secolul I î. Hr., numărul cetățenilor a rămas la fel de mic ca și până atunci, unii dintre ei au primit cetățenie romană. Numărul străinilor onorați a scăzut, dar o serie dintre generalii romani au primit onoruri. Regii nu și-au mai manifestat bunăvoința o dată cu extinderea puterii romane. Treptat, locul lor a fost preluat de romani. La aceasta au contribuit într-o mică măsură și evergeții cetățenii.

Binefacerile întreprinse de cetățeni par la prima vedere că depășeau financiar binefacerile întreprinse de străini. Imaginea de ansamblu, numărul mare de străini onorați din secolul al IV-lea î. Hr. până inclusiv în secolul al II-lea î. Hr., demonstrează că valoarea totală a binefacerilor lor cel puțin egala valoarea donațiilor cetățenilor, dacă nu chiar o întrecea. Orașele grecești nu obișnuiau să ofere în special străinilor onoruri, ci ofereau onoruri celor despre care considerau că s-au dovedit într-un fel sau altul mărinimoși față de cetate, fapt evidențiat indirect în textele epigrafice. Interesul lor era de a cheltui cât mai puțin din visterii și de a-și extinde relațiile.

Majoritatea binefacerilor întreprinse, din secolul al IV-lea î. Hr. până în secolul al II-lea î. Hr., de magistrați, ambasadori, preoți, medici, poeți, negustori, au fost din cele mai diverse, dar specifice funcției pe care au ocupat-o: generalii au apărat cetatea, ambasadorii au obținut scutiri de taxe, medicii au vindecat bolnavi, poeții au scris despre eroii cetății. Au existat și cazuri, mai puține, în care evergeții au deținut și alte funcții sau au fost responsabili cu alte sarcini de lucru, decât cele specifice funcției, dar acestea au fost influențate de situația politică și economică a orașelor din care făceau parte.

Sfârșitul perioadei elenistice a fost o perioadă de tranziție. Cetățenii binefăcători cu aprobarea corpului civic au intervenit în contextul situației financiare precare. Onorurile extraordinare oferite acestora au fost influențate de rolul jucat în eliberarea orașelor și obținerea de avantaje, în apropierea față de conducătorii romani și de binefacerile numeroase întreprinse din funcțiile pe care le-au deținut.

Perioada Principatului a oferit binefăcători de origine greacă până în 212 d. Hr., când toți locuitorii Imperiului Roman au devenit cetățeni universali. Pe lângă împărați, rudele acestora, generali, și-au manifestat bunăvoința și romanii locuitori ai orașelor grecești în cadrul cărora dețineau magistraturi. Titlul de binefăcător revenea în special împăraților, rudelor, consulilor, senatorilor, asiarchilor. Ceilalți evergeți puteau fi răsplătiți cu statui, coroane de aur sau doar cu o inscripție.

Binefacerile realizate după organizarea Asiei Mici în provincii romane au fost doar de ordin material: finanțări construcții, donații de sume mari de bani sau aprovizionări cu alimente, vin și ulei. Unele inscripții consemnau sumele oferite pentru construcții, altele enumerau concret donațiile întreprinse. În perioada elenistică, finanțărilor li se adăugau obținerea scutirii de taxe și de privilegii de la regi prin purtare de ambasade, soluționarea de cazuri juridice, dedicarea de versuri orașelor, desfășurarea profesiei fără plată. Erau onorați oficiali care ocupau funcția de general, agoranom, gimnaziarh, preot, judecători. În perioada Principatului s-au manifestat drept evergeți și pritanii, secretarii, oficialii care supravegheau desfășurarea activităților sau finanțele.

În perioada elenistică, binefacerile nu aveau loc la un interval bine stabilit, ci atunci când orașele erau asediate, înainte sau după un conflict militar, când existau lipsuri de provizii, finanțe, în urma unui cutremur sau în perioade de bunăstare. În perioada Principatului, se realizau în urma unui cutremur, în cadrul organizării unor spectacole publice, în perioade de bunăstare.

Dacă până la sfârșitul secolului I î. Hr. orașele țineau cont în oferirea onorurilor de relația cu regii, de tipul de binefaceri oferit, de perioada în care au fost realizate și de situația lor financiară, după aceasta au oferit onoruri

extraordinare numai împăraților, apoi celor aflați în anturajul lor. În cazul în care evergeții erau doar magistrați cu averi considerabile țineau cont de tipul de binefaceri realizate și valoarea financiară a acestora.

Regii au realizat binefaceri pentru a păstra loialitatea orașelor pe care le stăpâneau și a le controla, împărații romani pentru a asigura o administrare eficientă și a menține ordinea în provincii. Cu toții doreau să creeze imaginea regelui devotat și bun. Străinii obțineau cetățenia, în orașul în care au fost onorați, privilegiu, onoruri, puteau ocupa un oficiu, își puteau extinde afacerea sau chiar obține noi venituri. Cetățenii evergeți erau motivați de privilegiu, onoruri, statut, recunoștință și prestigiu. Romanii s-au postat drept evergeți la început cu scopul de recunoaștere a noii politici, apoi pentru prestigiu și obținere de noi funcții, venituri.

Fenomenul donațiilor de ulei din perioada elenistică a fost o componentă însemnată a evergetismului din Asia Mică. Binefacerile de acest tip s-au răspândit începând cu sfârșitul secolului al II-lea î. Hr., fiind întreprinse de persoane care au ocupat doar funcția de gimnaziarh sau de gimnaziarhi care au deținut și alte magistraturi în secolul I î. Hr.. Gimnaziarhii erau aleși din elita politică sau din rândul oamenilor avuți din oraș, care au mai ocupat și alte funcții.

În cadrul gimnaziilor, gimnaziarhii secolului al II-lea î. Hr. au deținut funcții administrative și de supraveghere a educației efebilor și tinerilor. Gimnaziarhii secolului I î. Hr. au avut îndeosebi sarcini administrative.

Necesarul de ulei era acoperit în perioada elenistică din resursele financiare ale gimnaziului sau ale cetății, iar începând cu sfârșitul secolului al II-lea î. Hr. și din veniturile gimnaziarhilor. Această practică a fost rar înregistrată prin gesturi de binefacere ale regilor sau ale străinilor. Ea nu era specifică sistemului evergetic, axat până atunci în special pe obținere de privilegii, scutiri de taxe, desfășurare de activități judecătorești juste, vindecare a bolnavilor fără plată.

În majoritatea cazurilor, donațiile de ulei se realizau anual sau ocazional (uleiul era donat pentru organizarea unor concursuri sau a unor

antrenamente), pe timp de război, în perioade de stabilitate sau de revenire financiară, nu în perioade de prosperitate financiară. Se dona ulei obișnuit pentru exercițiile fizice sau pentru activitățile din gimnaziu și ulei de calitate superioară pentru sacrificii.

Cheltuielile necesare consumului de ulei se duceau în două direcții din cele cinci achitate de orașe: desfășurarea sărbătorilor, a sacrificiilor și a concursurilor; aprovizionarea gimnaziului pentru activitățile zilnice. Erau importante mai ales pentru instituția gimnaziului, pentru că asigurau desfășurarea optimă a antrenamentelor, mai apoi pentru cetate, în contextul organizării sacrificiilor, concursurilor.

Costurile necesare asigurării uleiului pentru un an de zile erau ridicate. Când ele acopereau și organizarea unui concurs sau a unui festival creștea numărul de participanți (concurenții, populația) și prețul uleiului, care trebuia să fie de calitate superioară.

Ca orice contribuție, donațiile de ulei aduceau cu ele onorarea binefăcătorului. Gimnaziarii erau cinstiți cu privilegiile și onorurile oferite persoanelor aflate în anturajul regilor: statuie, coroană de aur/statuie și coroană de aur. În inscripții, formularul epigrafic standardizat reflectă o mai mare recunoștință și un mai mare prestigiu deținut de gimnaziarii în relația cu efebii și cetățenii orașelor care îi onorează.

O serie de motive personale au stat la baza donațiilor cu ulei întreprinse de gimnaziarii: atitudinea competitivă; dorința de a interveni în cazuri de diminuare a veniturilor gimnaziului prin aprovizionarea cu ulei din resurse proprii; asigurarea renumelui și prestigiului în ochii generațiilor și contemporanilor; menținerea unei relații pozitive cu locuitorii orașelor; comportamentul civic.

Relația oficială dintre popor și gimnaziarii se constituia într-un raport de egalitate, binefacerile erau egalate simbolic prin onoruri și aprecieri. Relațiile dintre gimnaziarii și efebi, tineri erau: publice, într-un raport de subordonare; economice, de administrare a veniturilor. Educații își exprimau aprecierile prin intermediul inscripțiilor dedicate gimnaziarilor.

Comparativ cu perioada elenistică și sfârșitul secolului I î. Hr., în perioada Principatului, încă de la începutul secolului I d. Hr., donațiile de ulei s-au întreprins nu doar de către gimnaziarhi, ci și de preoți. Din secolul al II-lea și alți magistrați ai orașului, cu funcția de supraveghetor, strateg, agoranom, au donat ulei alături de preoți și gimnaziarhi. Evergeții donatori de ulei au făcut parte din elita politică sau din rândul oamenilor înstăriți din cadrul cetății care au mai deținut oficii. O dată cu secolul al III-lea numărul donațiilor de ulei a scăzut datorită distribuțiilor gratuite de ulei.

Două mari sarcini ale gimnaziarhilor s-au păstrat de la sfârșitul secolului al II-lea î. Hr. în categoria binefacerilor pentru care erau onorați: de a dona ulei și de a organiza concursuri. Aceștia li s-au adăugat în perioada Principatului contribuțiile financiare la ornarea și repararea gimnaziului, donații rar întâlnite anterior. În contextul în care în structura gimnaziului s-au introdus băile, termele, activităților din cadrul instituției li s-au asociat festivalurile, cultele imperiale, concursurile, gimnaziarii au ajuns direct responsabili de administrarea și organizarea acestora și au avut acces la oficiul de preot. Același procedeu se aplica și pentru preoți. În situația în care erau responsabili ai cultelor imperiale asociate unor gimnazii, preoții îndeplineau și funcția de gimnaziarh. Deținerea funcției de gimnaziarh și de preot în același timp nu era obligatorie, dar determina înscrierea magistratului în rândul evergeților.

Gimnaziarhul în perioada Principatului a administrat veniturile gimnaziului. Atunci când acestea erau insuficiente contribuia din resursele proprii la aprovizionarea cu ulei, repararea, restaurarea clădirilor instituției. Dacă gimnaziului îi era asociat un cult imperial, un festival dedicat împăratului, atunci gimnaziarhul ales în funcție fie prelua și organizarea evenimentelor religioase, fie Marele preot prelua administrarea gimnaziului.

Numirea celui care prelua administrarea instituției se realiza în urma alegerilor. Unii gimnaziarhi pentru a obține mandatul sau prelungirea lui promiteau binefaceri, pe care ulterior le realizau.

Creșterea numărului gimnaziilor dintr-un oraș, introducerea termelor, diversificarea festivalurilor, concursurilor au determinat și mărirea numărului

donățiilor de ulei, comparativ cu perioada elenistică. Se dona ulei zilnic, periodic, anual, ocazional, pentru activitățile desfășurate în gimnazii, băi, festivaluri, temple și către cetate. Era oferit în majoritatea cazurilor cetățenilor participanți din cadrul festivalurilor, respectiv celor antrenați în activitățile gimnaziilor și în rare situații străinilor și oamenilor de alte condiții. Nu se mai punea accent pe calitatea uleiului, cel puțin inscripțiile nu mai menționează aceasta, se dona ulei obișnuit în cele mai multe cazuri.

Binefacerile publice aduceau cu ele și în perioada Principatului, în unele cazuri, aprecieri ale comportamentelor evergeților.

Pentru perioada elenistică am încadrat aceste descrieri la formule standardizate specifice limbajului inscripțiilor, introduse în text în funcție de anumite particularități: funcția pe care o deținea evergetul; categoria binefacerilor întreprinse; relația pe care o aveau cu propunătorii onorării lor ca binefăcători. Ele demonstrează modul în care cetățenii percepeau atitudinea binevoitoare a evergeților în raport cu nevoile cetății. Le considerau comportamente civice dezirabile. Păstrăm aceeași încadrare și pentru mențiunile de acest tip din perioada Principatului. În cazul donățiilor de ulei și altor binefaceri, segmentele descriptive din inscripții țineau de poziția socială dobândită de familia din care făceau parte evergetul/evergeta, de natura binefacerilor întreprinse care l-a diferențiat de restul binefăcătorilor. Aceste formule standardizate, care nu se întâlnesc în toate inscripțiilor evergeților donatori de ulei sau de alte binefaceri, au rolul de a pune în evidență aprecierea extraordinară de care avea parte evergetul în orașul său. Acțiunile culturale sau religioase finanțate de evergeți, aduceau cu ele sincere onoruri din partea comunității.

Făcând apel la concepția filozofilor antici, cu precădere Aristotel și Seneca, nu putem exclude din motivele personale ale unora dintre evergeții donatori de ulei dorința de a da dovadă de un comportament civic la care cetățenii se așteptau în perioada elenistică și a Principatului.

Pentru Asia Mică există un număr de peste 1.200 de inscripții care cuprind termeni ca *euergetes*, *euergetein*, *euergeteō*. Lor li se alătură o cantitate

la fel de mare de mărturii epigrafice care atestă contribuții ocazionale de *eisphora*, *leitourgia*, *epidoseis*. Aceste aporturi financiare se adăugau taxelor și impozitelor, fondurilor de rezervă și creditelor, împrumuturilor, veniturilor provenite din imobile și bunuri mobile, respectiv resurselor naturale. Ele constituiau principalele categorii de venituri ale orașelor grecești. Doar o mică parte din locuitorii comunităților aveau posibilitatea de a contribui ocazional, prin postarea lor ca evergeți. Erau cei care dețineau puterea financiară de a aloca sume remarcabile pentru soluționarea unor trebuințe substanțiale.

Așadar, definiția evergetismului ca un „**sistem al darurilor publice adresate orașelor grecești de către indivizi înstăriți, care erau răsplățiți cu onoruri în funcție de statutul lor și de valoarea binefacerilor întreprinse**” corespunde cu caracteristicile sale esențiale. Două categorii de persoane se angajau în acest sistem: binefăcătorii și beneficiarii și două tipuri de daruri erau tranzacționate: binefacerile și onorurile. Eficiența schimbului era dată de maniera în care beneficiarii se raportau la statutul evergeților și la tipul de ajutor oferit.

Măslinile și produsele lor erau bunuri universale folosite în alimentație, unguente, medicamente, parfumerie, iluminat. Capacitatea uleiului de măsline de a îndeplini numeroase atribuții, îl distinge ca fiind principala marfă a economiei antice. Se situează și în rândul binefacerilor de primă importanță, tranzacționate între evergeți și orașele grecești. Donațiile substanțiale de ulei s-au înfăptuit îndeosebi de la sfârșitul secolului al II-lea î. Hr. și s-au dezvoltat în perioada Principatului. Comerțul cu ulei de măsline era o tranzacție desfășurată frecvent în agora orașelor grecești. Acolo, comercianții negociau prețurile uleiului cu proprietarii culturilor de măslini pentru a vinde ulterior la un cost ridicat altor cumpărători, în alte piețe, alte regiuni.

În perioada elenistică, în 5 regiuni din 17, orașele au onorat evergeți pentru binefacerile cu ulei: Caria, Ionia, Lidia, Frigia, Misia. În 4 dintre acestea, conform lui Stephen Mitchell, se cultivau măslini. Numărul regiunilor crește în perioada Principatului, se adaugă Galatia, Pamphilia, Psidia, Pontus, Licia, Paphlagonia. Din toate regiunile enumerate, Lidia a fost zonă recunoscută doar

pentru metale prețioase, pământuri fertile, ideale pentru culturile de cereale, nu și pentru plantațiile cu măslini.

Știind faptul că în majoritatea cazurilor orașele grecești în care evergeții au aprovizionat cu ulei se aflau în zone în care se plantau măslini, constatăm că existau două moduri în care evergeții puteau să dispună de cantitatea de ulei necesară aprovizionării: fie cumpărau uleiul direct de la comercianți, fie aveau plantațiile proprii.

Comparând costul necesarului de ulei pe timp de un an pentru un gimnaziu dintr-un oraș de dimensiuni medii (cifră orientativă de 12.500 de drahme) cu venitul total obținut din vânzarea unei recolte de grâu din secolul al II-lea î. Hr., 42.000 de drahme, constatăm că donația de ulei reprezenta aproximativ o treime din venit. Raportând cele 12.500 de drahme/50.000 de sesterți la valorile salariilor și distribuțiilor general cunoscute pentru perioada Principatului, observăm faptul că donația de ulei întreprinsă de un everget la sfârșitul perioadei elenistice reprezenta aproximativ 55 de salarii ale unui legionar/salariul minim al unui procurator/jumătate din salariul unui consilier municipal, respectiv asigurarea distribuțiilor de cereale pentru peste 125 de oameni într-un an de zile. În cazurile în care gimnaziarhii asigurau uleiul pe o perioadă mai scurtă de timp, cu ocazia organizării unui concurs sau al unui festival, costurile se raportau la: creșterea numărului de participanți la activitate (concurenți, populația) și la prețul ridicat al uleiului, întrucât se dona ulei scump.

Pentru perioada Principatului inscripțiile înregistrează o serie de cifre orientative ale costurilor donațiilor de ulei și binefacerilor în general. Sumele exorbitante consemnate în mărturiile epigrafice sunt în mod evident atribuite construcțiilor sau reparațiilor: 72.000 denari pentru reparațiile gimnaziului, 600.000, 580.000 denari oferți către 23 de orașe în urma unui cutremur, 314.000 folosiți pentru ridicarea de statui în templu.

Acestora, ca valoare le urmează donațiile de ulei: 38.000, 300.000, 15.000. Sumele se raportează la activitățile desfășurate în gimnaziu și în cadrul festivalurilor: cea mai scumpă donație de ulei- Menodora a donat 300.000 de denari în Sillyon, cea mai mică donație de ulei-Ti. Claudius a donat 15.000 de

denari în Apamea. Nu se specifică pentru cât timp s-a suplimentat uleiul din aceste donații. Prima binefacere, 300.000 denari /1.200.000 sesterți era echivalentul salariului unui senator/al unei distribuții de cereale într-un an pentru peste 3.300 de oameni. Cea de a doua, 15.000 denari/60.000 sesterți, echivala cu o jumătate de salariu al unui consilier municipal/salariul minim al unui procurator/o distribuție de cereale pentru peste 181 de oameni.

Uleiul de măsline a fost un produs cu o mare valoare materială și spirituală pentru civilizațiile antice. Plinius cel Bătrân l-a pus alături de vin ca necesitate pentru corpul uman -vin pentru interior și ulei pentru exterior. Democrit din Abder recomanda ungera cu ulei și consumarea mierii pentru menținerea sănătății. Horatius l-a clasat în rândul produselor alimentare oțet, sare, piper, iar Iuvenal l-a pus alături de grâu, mei, pește, carne și legume.

Reprezentările iconografice ale uleiului îl asociază cu activitățile specifice funcției de gimnaziarh. Detașate de restul binefacerilor, donațiile de ulei au jucat un rol important în obținerea onorurilor și prestigiului în perioada elenistică. În două cazuri, evergeții au fost onorați datorită aprovizionărilor cu ulei, în patru cazuri valoarea donațiilor egala cel puțin valoarea finanțărilor de alt tip: organizarea de sacrificii și ceremonii. Într-adevăr, o singură donație de ulei aducea cu ea înscrierea gimnaziarhilor în rândul evergeților orașelor. În perioada Principatului, donațiile de ulei în cele mai multe cazuri nu s-au realizat individual. În opt situații evergeții au fost onorați doar pentru donațiile de ulei întreprinse. Aceștia au deținut funcții de gimnaziarhi, preoți sau au fost membri ai elitei politice. Observăm astfel că și în perioada Principatului binefacerile cu ulei puteau să determine onorarea evergetului de către comunitate. Atunci când însoțeau alte binefaceri, aprovizionări, finanțări de construcții, organizări de festivaluri, importanța lor nu scădea, fapt demonstrat în cazul inscripțiilor care înregistrau sumele aferente donațiilor. Donațiile de ulei urmau ca valoare financiară construcțiilor.

Bogați sau săraci, cetățenii orașelor grecești nu se considerau simplii contribuabili în cadrul comunităților din care făceau parte. În viziunea lor se vedeau membrii activi care conduceau direct prin intermediul adunărilor,

consiliilor, tribunalelor și altor oficii administrative din care făceau parte sau pentru care votau reprezentanți. Sigur că cetățile au fost la un moment dat independente, dar o dată cu războaiele persane, autonomia lor a devenit un slogan împotriva „celorlalți” (puterile hegemonice și barbarii). Cetățile fondate în Asia după cucerirea lui Alexandru cel Mare nu au mai avut niciodată statutul vechilor cetăți. Ele au ajuns să beneficieze de o formă de autonomie, nu totală, care păstra statutul de cetate. Viața independentă deținută de cetățenii orașelor grecești era simbolizată prin deciziile luate în cadrul adunărilor, prin culte și temple civice (elemente universale, întâlnite în toate comunitățile), prin autoritățile comune și prin formele de viață socială specifice doar grecilor: gimnaziul și teatrul.

În activitatea orașelor grecești se evidențiază importanța deținută de gimnaziarii și rolul activităților lor în cadrul comunităților, remarcată și prin limbajul mărturiilor epigrafice. Relațiile stabilite între ei și popor erau oficiale, într-un raport de egalitate la nivel de comunitate, fapt constatat din informațiile transmise de inscripții. Binefacerile lor erau egalate simbolic de onorurile și privilegiile stabilite de către Consiliu și Adunare, loc în care cetățenii participau activ, fie pentru că luau parte, fie pentru că au votat reprezentanți. Comparativ cu restul binefăcătorilor, oficiali ai altor magistraturi, în perioada elenistică, gimnaziarii primeau mai multă recunoștință și prestigiu. Această recunoștință provenea și din imaginea pe care și-o creau în raport cu efebii și tinerii gimnaziului cu care intrau în contact constant.

În perioada Principatului, între gimnaziarii donatori de ulei și participanții la activitățile din gimnaziu relațiile au rămas tot de subordonare. Între preoți, alți magistrați și beneficiarii cetățeni, străini, relațiile publice erau de cooperare. Scopul schimbului în acest context al donațiilor de ulei, și nu doar, a fost de a media raporturile dintre cetățenii înstăriți, restul populației, reprezentanții romani, împărați, pentru a facilita „bunul mers al provinciilor”.

BIBLIOGRAFIE

I.IZVOARE. EDIȚII

1. Aeschines, *The speeches of Aeschines. Against Timarchus. On the Embassy. Against Ctesiphon*, translation by Ch. D. Adams, Londra, 1919, 1958.
2. Apollonios din Rhodos, *Argonauticele*, traducere de Ion Acsan, București, 1976.
3. Appian, *Roman History*, translation by H. White, notes by J. Lendering, versiunea on-line Livius.org, <http://www.livius.org/sources/content/appian/appian-preface-1/> (15.09.2016).
4. Aristotel, *Statul atenian*, traducere de Ștefan Bezdechi, Iași, 1992.
5. Idem, *Politică*, traducere de R. Grigoriu, București, 2001.
6. Idem, *Etica Nicomahică*, traducere de T. Brăileanu, Prahova, 2004.
7. Idem, *Retorica*, ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftai, București, 2004.
8. Athenaeus, *Deipnosophistae*, 2 vol., translated by Ch. Burton Gulick, Cambridge, 1955-1956.
9. Aulus Gellius, *Nopțile atice*, traducere de D. Popescu, introducere și note I. Fischer, București, 1965.
10. Caius Sallutius Crispus, *Despre conjurația lui Catilina*, traducere din latinește, introducere, note de D. Priboianu, N. Besnea, note și adnotări de G. Crăciun, Iași, 2003.
11. Clement Alexandrinul, *Scrieri. Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, București, 1982.
12. Cornelius Tacitus, *Anale*, traducere din limba latină, introducere și note de Gh. Guțu, confruntarea textului a fost realizată de G. Creția, București, 1995.
13. Démosthène, *Plaidoyers civils*, tome second, traduis en français, avec arguments et notes par R. Darest, Paris, 1875.
14. Idem, *Plaidoyers politiques*, tome premier, traduis en français, avec arguments et notes par R. Darest, Paris, 1879.
15. Dio Cassius, *Istoria Romană*, 2 vol., traducere și note de A. Piatkowski, București, 1977.
16. Dio Chrysostom, *Discourse*, 5 vol., translated by J. W. Cohoon, 1978, versiunea on-line LacusCurtius, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/dio_chrysostom/home.html (28.04.2016).
17. Eschil, *Perșii*, traducere de Eusebiu Camilar, București, 2002.
18. Herodotus, *Histories. Books V-VII*, vol. III, with an English translation

- by A. D. Godley, London, Cambridge, 1938.
19. Idem, *Istoriei*, 2 vol., studiu introductiv de Adelina Piatkowski, București, 1961.
  20. Idem, *Histories. Books VIII-IX*, vol. IV, with an English translation by A. D. Godley, London, Cambridge, 1969.
  21. Idem, *Istoriei. Cartea I Clío*, studiu introductiv, traducere, notițe istorice și note de Adelina Piatkowski, București, 1998.
  22. Hesiod, *Munci și zile*, traducere din limba greacă de Șt. Bezdechi, studiu introductiv de I. Banu, București, 1957.
  23. Idem, *Opere*, traducere, studiu introductiv și note de D. T. Burtea, 1973.
  24. Hippocrate, *Du Régime*, texte établi et traduit par R. Joly, Paris, 1967.
  25. Idem, *Odiseea*, traducere de G. Murnu, studiu introductiv și note de D. M. Pippidi, București, 1971.
  26. Idem, *Iliada*, tradusă în hexametri, cu o postfață, bibliografie și indici de Dan Slușanschi și ilustrată de Mihail Coșuleț, București, 2012, 2019.
  27. Horace, *Satires*, texte établi et traduit par F. Villeneuve, Paris, 1989.
  28. Isaeus, translated in English by E. S. Forster, Cambridge, London, 1962, versiunea on-line Perseus Digital Library, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0017.tlg006.perseus-eng1:60> (19.02.2017).
  29. Juvenal, *Satire*, prefață, traducere și note de G. Guțu, București, 1986.
  30. Lucien de Samosate, *Œuvres complètes*, traduction nouvelle avec notice et notes par É. Chambry, Tome troisième, Paris, 1937.
  31. Lucius Junius Moderatus Columella, *On Agriculture*, vol. II, III, translated by E. S. Forster, E. H. Heffner, London, Cambridge, Massachusetts, 1954, 1955.
  32. Lycurgue, *Contre Léocrate. Fragments*, texte établi et traduit par F. Durrbach, Paris, 1971.
  33. Lysias, *Speeches*, translated by J. O. Burt, versiunea on-line Perseus Digital Library, <http://perseus.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=GreekFeb2011&getid=1&query=Lys.+21> (23.02.2017).
  34. Macrobius, *The Saturnalia*, translated with an introduction and notes by Percival Vaughn Davies, New York, London, 1969.
  35. Marcus Porcius Cato, *On Agriculture*; Marcus Terentius Varro, *On Agriculture*, translated by W. D. Hooper, H. B. Ash, Harvard, 1934, versiunea on-line Perseus Digital Library, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cato/DeAgricultura/A*.html (10.03.2017).
  36. Pausanias, *Călătorie în Grecia*, 2 vol., traducere, note, indice dr. docent Maria Marinescu-Himu, București, 1982.
  37. Platon, *Opere V, Republica*, traducere, interpretare, lămuriri preliminare, note și anexă de Andrei Cornea, București, 1986.
  38. Idem, *Legile*, traducere de E. Bezdechi, introducerea și traducerea

- Cărții a XIII-a de Șt. Bezdechi, București, 2010.
39. Idem, *Eryxias*, translated with an introduction by B. Jowett, South Australia, 2014.
  40. Pliny the Elder, *The Natural History*, translated by H. Th. Riley, 1855, versiunea on-line Perseus Digital Library, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D15%3Achapter%3D1> (10.03.2017).
  41. Idem, *Histoire naturelle*, VII, texte établi, traduit, et commenté par R. Schilling, Paris, 1977.
  42. Pliny the Younger, *Complete Letters*, translated and introduction and notes by P. G. Walsh, Oxford, New York, 2006.
  43. Plutarchus, *Moralia*, volume X, (771e-854d), with an English translation by W. C. Helmbold, London, 1936.
  44. Idem, *Oameni iluștri ai Greciei*, ediție îngrijită de Gh. Chiriță și V. Guțu, Chișinău, 1997.
  45. Idem, *Greek Lives. A selection of Nine Greek Lives*, translated by R. Waterfield, with Introductions and Notes by Ph. A. Stadter, New York, 1998.
  46. Polybios, *Istorii II*, traducere, cuvânt înainte și note de A. Piatkowski, București, 1988.
  47. *Res Gestae Divi Avgvsti. Faptele Divinului Augustus. ΠΕΕΙΣ ΣΒΑΣΤΟΥ ΘΕΟΥ*, ediție trilingvă, traducere și glosar latin-grec de M. Alexianu, R. Curcă, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, apendice și indice de N. Zugravu, Iași, 2004.
  48. Strabon, *Géographie*, traduction nouvelle par A. Tardieu, tome I-III, Paris, 1867.
  49. Strabon, *Geografia*, I-III, traducere, notițe introductive, note și indice de F. Vanț-Ștef, București, 1972-1983.
  50. Seneca Lucius Annaeus, *Binele tău e al meu. Despre binefaceri. De Beneficiis*, traducere din limba latină de Ioana Costa, București, 2015.
  51. Tacitus, *Anale*, traducere din limba latină, introducere și note de Gh. Guțu, confruntarea textului de G. Creția, București, 1995.
  52. Teocrit, *Idile*, traducere în versuri, prefață și note de T. Naum, coperta și ilustrații de V. Kazar, București, 1969.
  53. Thucydides, *Istoria războiului peloponesiac*, studiu introductiv, traducere, note, indice prof. univ. dr. docent N. I. Barbu, București, 1966.
  54. Titus Livius, *Rome and the Mediterranean. Books XXXI-XLV of The History of Rome from its Foundation*, translated by H. Bettenson, London, New York, 1976.
  55. Vergiliu, *Eneida*, traducere în forme originale G. Coșbuc, prefață și note I. Acsan, București, 2010.
  56. Idem, *Georgiques*, traduit par M. Rat, Paris, 1932, versiunea on-line Bibliotheca Classica Selecta, <http://bcs.fltr.ucl.ac.be/Virg/georg/georgi.html> (20.03.2017)
  57. Vitruvius, *Despre Arhitectură*, traducere de G. M. Cantacuzino, T.

- Costa, G. Ionescu, București, 1964.
58. Xenophon, *Anabasis*, traducere de M. Marinescu Himu, București, 1964.
59. Idem, *Helenicele*, traducere de I. N. Ștefănescu, note și indici de A. Piatkowski, București, 1965.

CORPORA

60. Austin, M., *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. A Selection of Ancient Sources in Translation*, Cambridge, New York, 2006.
61. Balland, A., *Fouilles du Xanthos VII. Inscriptions d'époque impériale du Létôon*, Paris, 1981.
62. Bresson, A., *Recueil des Inscriptions de la Pérée Rhodienne (Pérée Intégrée)*, Paris, 1991.
63. Crampa, J., *Labraunda. Swedish Excavations and Researches, III,1-2. Greek Inscriptions*, 2 vol., *Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Athen*, V, III, 1-2, Lund, 1969 și Stockholm, 1972.
64. *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin, 1900.
65. *Die Inschriften von Pergamon*, unter Mitwirkung von E. Fabricius und C. Schuchhardt, Berlin,
I, *Bis zum Ende der Königszeit*, 1890;
II, *Römische Zeit. Inschriften auf Thon*, 1895.
66. Diel, Ch., Cousin, G., „Inscriptions d'Alabanda en Carie”, în *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 10, 1886, p. 299-306.
67. Gauthier, Ph., *Nouvelles inscriptions de Sardes II*, Genève, 1989.
68. Hepburn, W., Moore Robinson, D., *Sardis, VII. Greek and Latin Inscriptions, Part I*. Leiden, 1932.
69. *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien*, Rudolf Halbert Verlag GmbH, Bonn,
1, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai*, 1972;
3, *Die Inschriften von Ilion*, 1975;
5, *Die Inschriften von Kyme*, 1976;
8, *Die Inschriften von Magnesia am Sipylos*, 1978;
17.1, *Die Inschriften von Ephesos*, VII.1 (nr. 3001-3500), 1981;
17.2, *Die Inschriften von Ephesos*, VII.2 (nr. 3501-5115), *Repertorium*, 1981;
17.3, *Die Inschriften von Ephesos*, VIII.1, 1984;
17.4, *Die Inschriften von Ephesos*, VIII.2, 1984;
19, *Die Inschriften von Sestos und der Thrakischen Chersones*, 1980;
21, *Die Inschriften von Stratonikeia*, I, *Panamara*, 1981;
33, *Die Inschriften von Hadrianoi und Hadrianeia*, herausgegeben von E. Schwertheim, 1987;
34, *Die Inschriften von Mylasa*, I, *Inschriften der Stadt*, 1987;
35, *Die Inschriften von Mylasa*, II, *Inschriften aus der Umgebung der Stadt*, 1988;

- 23, *Die Inschriften von Smyrna*, I, *Grabschriften, postume Ehrungen, Grabepigramme*, 1982;
- 24.1, *Die Inschriften von Smyrna*, II.1, 1987;
- 24.2, *Die Inschriften von Smyrna*, II.2, *Addenda, Corrigenda und Indices*, 1990;
- 28, 1-2, *Die Inschriften von Iasos*, I, II, 1985;
- 30, *Die Inschriften von Keramos*, herausgegeben von E. Varinoğlu, 1986;
- 54, *Die Inschriften von Perge*, I, Vorrömische Zeit, frühe und hohe Kaiserzeit, herausgegeben von S. Şahin, 1999.
- 58, *Die Inschriften von Byzantion*, I, 2000;
- 69, *Die Inschriften von Priene*, I, 2014.
70. *Inschriften von Milet*, Walter de Gruyter, Berlin-New York,
I, A. *Inschriften n. 187-406 (Nachdruck aus den Bänden I 5- II 3)*,
von A. Rehm, mit einem Beitrag von H. Dessau; B. *Nachträge und
übersetzungen zu den Inschriften*, von P. Herrmann, 1997;
71. *Inscriptions de Cilicie*, édité par G. Dagron, D. Feissel, avec la
collaboration de A. Hermay, J. Richard et J.-P. Sodini, Éditions de
Boccard, Paris, 1987
72. *Inscriptiones Graecae, XII. Inscriptiones insularum maris Aegaei
praeter Delum, 6. Inscriptiones Chii et Sami cum Corassii Icariaque*,
ed. Klaus Hallof. *Inscriptiones Icariae insulae (1217-1292)*, ed.
Angelos P. Matthaiou, Berlin, New York, 2000, 2003.
73. *Inscriptiones Graecae, XIV. Inscriptiones Siciliae et Italiae, additis
Galliae, Hispaniae, Germaniae inscriptionibus*, ed. Georg Kaibel,
Berlin, 1890.
74. Isager, S., Karlsson, L., „A New Inscription from Labraunda.
Honorary Decree for Olympichos: I. Labraunda no. 134 (and no. 49)”,
in *Epigraphica Anatolica*, 41, 2008.
75. Meiggs, R., Lewis, D., *A selection of Greek Historical Inscriptions to
the End of the Fifth Century B.C.*, Oxford, 1969.
76. Meritt, B., Traill, J. S., *Inscriptions of The Athenian Councillors*, New
Jersey, 1974.
77. Merkelbach, R., Friedrich K. D., Sencer Ş., *Die Inschriften von
Kalchedon. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, Bonn,
1980.
78. *Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts. Athenische
Abteilung*, Berlin, 1876-1914.
79. *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, Manchester University Press,
London,
VI, *Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, edited by
W.H. Buckler, W.M. Calder, 1939;
VII, *Monuments from Eastern Phrygia*, edited by Sir W.M. Calder, 1956;
VIII, *Monuments from Lycaonia, the Pisido-Phrygian Borderland,
Aphrodisias*, edited by Sir William M. Calder and J.M.R. Cormack,
with contributions from M.H. Balance and M.R.E. Gough, 1962.

80. *Orientis Graeci Inscriptioni Selectae. Supplementum Inscriptionum Graecarum*, edidit W. Dittenberger, I-II, Georg Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York, 1986.
81. Pleket, H. W., *Epigraphica vol. I. Texts on the Economic History of the Greek World*, Leyden, 1964.
82. Pouilloux, J., *Choix d'inscriptions grecques. Textes, traductions et notes.*, Paris, 1960.
83. Reinach, Th., „Inscriptions d'Iasos”, în *Revue des Études Grecques*, tome 6, fascicule 22, 1893.
84. Robert, L. (ed.), *Nouvelles Inscriptions de Sardes, I, Décret hellénistique de Sardes. Dédicaces aux dieux indigènes. Inscriptions de la synagogue*, Paris, 1964.
85. Idem, *Monnaies Antiques en Troade*, Genève, Paris, 1966.
86. Robert, J., Robert, L., *Fouilles d'Amyzon en Carie, I. Exploration, histoire, monnaies et inscriptions*, Paris, 1983.
87. Idem, *Claros, 1. Décrets hellénistiques. Fouilles de Claros. Inscriptions*, I.1., Paris, 1989.
88. Sterrrett, J. R. S., „Inscriptions of Tralleis”, în *Papers of The American School of Classical Studies at Athens*, 1885, p. 91-120.
89. *Supplementum Epigraphicum Graecum*, vol. 1-11, ed. Jacob E. Hondius, Leiden, 1923-1954; vol. 12-25, ed. Arthur G. Woodhead, Leiden, 1955-1971; vol. 26-41, ed. Henry W. Pleket și Ronald S. Stroud, Amsterdam, 1979-1994; vol. 42-44, ed. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud și Johan H.M. Strubbe, Amsterdam, 1995-1997; vol. 45-49, ed. Henry W. Pleket, Ronald S. Stroud, Angelos Chaniotis și Johan H.M. Strubbe, Amsterdam 1998-2002; vol. 50- , ed. Angelos Chaniotis, Ronald S. Stroud și Johan H.M. Strubbe, Amsterdam, 2003.
90. *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, ed. W. Dittenberger, F. H. von Gaertringen, Jh. Kirchner, H. R. Pomtow and E. Ziebarth. 4 vol., Leipzig, 1915-1924.
91. *Tituli Asiae Minoris, II, Tituli Lyciae. Linguis Graeca et Latina conscripti*, collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum,
  - 1, *Pars Lyciae Occidentalis cum Xantho oppido*, enarravit E. Kalinka, in aedibus A. Hedelderi, Vindobonae, 1920;
  - 2, *Regio quae ad Xanthum flumen pertinet praeter Xanthum oppidum*, enarravit E. Kalinka, in aedibus Hoedelderi / Pichleri / Tempeskii, Vindobonae, 1930;
  - 3, *Regiones montanae a ualle Xanthi fluminis ad oram Orientalem*, enarravit E. Kalinka, in aedibus R. M. Rohrer Brunae monachii Vindobonae, 1944.
92. *Tituli Asiae Minoris, V, Tituli Lydiae. Linguis Graeca et Latina conscripti*, collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Austriacae,
  - 1, *Regio septentrionalis ad Orientem vergens*, schedis ab I. Keil elaboratis usus, enarravit P. Herrmann, apud Academiam Scientiarum Austriacam, Vindobonae, 1981;

2, *Regio septentrionalis ad Occidentem vergens*, schedis ab I. Keil elaboratis usus, enarravit P. Herrmann, apud Academiam Scientiarum Austriacam, Vindobonae, 1989;
3, *Philadelphia et Ager Philadelphenus*, 2007.

93. Wiegand, Th., Didyma, II, *Die Inschriften von Albert Rehm*, Berlin, 1958.
94. Wörrle, M., *Stadt und Fest im kaiserzeitlichen Kleinasien: Studien zu agonistischen Stiftung aus Oinoanda*, II, München, 1988.

II. ATLASE, DICȚIONARE

95. Bailly, A., *Dictionnaire GREC-FRANÇAIS*, Paris, 1996 [1950].
96. Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, I-II, Paris, 1983.
97. Daremberg, Ch., Saglio, E., Pottier, E., *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, d'après les textes et les monuments, contenant l'explication des termes qui se rapportent aux mœurs, aux institutions, à la religion, et en général à la vie publique et privée des anciens*, Paris, 1877-1919.
98. Devambez, P. (coord.), *Enciclopedia civilizației grecești*, traducere de I. și S. Stati, București, 1970.
99. Grimal, P., *The concise Dictionary of Classical Mythology*, edited by S. Kershaw from the translation by A. R. Maxwell-Hyslop, Oxford, 1986.
100. Hornblower, S., Spawforth, A., *The Oxford Classical Dictionary*, third edition, Oxford, New York, 1996.
101. Leclant, J. (coord.), *Dictionnaire de l'Antiquité*, Paris, 2005.
102. Liddell, H. G., Scott, R., *A Greek-English Lexicon*, Cambridge, New York, (1843) 1996.
103. Lightman, M., Lightman, B., *A to Z of Ancient Greek and Roman Women*, Revised edition, New York, 2000.
104. Melton, J. G., *Religious Celebrations. An Encyclopaedia of Holidays, Festivals, Solemn Observances and Spiritual Commemorations*, I-II, Santa Barbara, California, Oxford, 2011.
105. Paraschiv, M., Alexianu, M., Curcă, R.-G., *Lexic grec și latin universal*, Iași, 2007.
106. Rachet, G., (coord.), *Dicționar de civilizație greacă*, traducere de C. Litman, ed. a II-a, București, 2012.
107. Rich, A., *Dictionnaire des antiquités romaines et grecques*, Paris, 1859.
108. Salamone, F., *Encyclopaedia of Religious Rites, Rituals, and Festivals*, New York, London, 2004.
109. Sartre, M., Sartre-Fauriat, A., Brun, P., *Dictionnaire du Monde Grec antique*, Paris, 2009.
110. Sherck, R.K., *Roman Documents from the Greek East. Senatus Consulta and Epistulae to the age of Augustus*, Baltimore, 1969.

111. Smith, W., *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, 2 vol., Boston, 1870.
112. Talbert, R. J. A., *Barrington Atlas of The Greek and Roman World. Map-by-Map directory*, I-II, Oxford, 2000.

III. LUCRĂRI GENERALE ȘI SPECIALE

113. Abdelhamed, M., „Legume production at Cyrene in the Hellenistic period: Epigraphic evidence”, în *Libyan Studies*, 49, 2018, p. 159-169.
114. Ager, S. L., *Interstate Arbitrations in the Greek World 337-90 B.C.*, Berkeley, 1996.
115. Alföldy, G., *Euergetismus und Epigraphik in der Augustieschen Zeit*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Epigraphie grecque et latine*, Nîmes, 4-9 octobre 1992, Paris, 1997, p. 293-304.
116. Amouretti, M. C., *Le Pain et l'huile dans la Grèce antique. De l'aire au moulin*, Paris, 1986.
117. Anghel, S., „Euergetai in the Greek Cities in the Black Sea during the Hellenistic Age”, în *Il Mar Nero. Anali di archeologia e storia. Annales d'archéologie et d'histoire. Jahrbuch für Archäologie und Geschichte. Journal of Archaeology, Anales de Arqueologia e Historia*, IV, 1999/2000, p. 89-115.
118. Annas, J., „Ancient Ethics and Modern Morality”, în *Philosophical Perspectives*, vol. 6, *Ethics*, 1992, p. 119-136.
119. Asmis, E., Barisch, S., Nussbaum, M. C., *The Complete Works of Lucius Annaeus Seneca. Seneca. Natural Questions*, translated by H. M. Hine, Chicago, London, 2000.
120. Audiat, J., „Le Gymnase de Délos et l'inventaire de Kallistratos”, în *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 54, 1930, p. 95-130.
121. Autret, C., Rauh, N., *Roman Amphora Production in Western Rough Cilicia*, în Aydinoglu, U., Şenol, A. K., *Olive oil and wine production in Anatolia during Antiquity. Symposium Proceedings, 06-08 November 2008, Mersin, Turkey*, Istanbul, 2010, p. 109-122.
122. Bagnall, S. R., Derow, P. *The Hellenistic Period. Historical Sources in Translation.*, Oxford, 2004.
123. Barr, R. L., *Honours for Late Hellenistic Civic Benefactors in Western Asia Minor*, Cincinnati, 1995.
124. Beard, M., North, J., Price, S., *Religions of Rome*, vol. I, Cambridge, 1996.
125. Bederman, D. J., *International law in Antiquity*, Cambridge, 2001.
126. van Beek, W. E. A. (ed.), „Dogon Restudied: A Field Evaluation of the Work of Marcel Griaule [and Comments and Replies]”, în *Current Anthropology*, 32, nr. 2, p. 139-167.
127. Bernard, R., *Les carrières sénatoriales dans les provinces romaines d'Anatolie au Haut-Empire (31 av. J.-C. - 284 ap. J.-C.) (Pont-Bithynie, Galatie, Cappadoce, Lycie-Pamphylie et Cilicie)*, préface

- d'André Chastagnol, Istanbul, 1989.
128. Bounegru, O., Alexianu, M., *Universul epigrafiei grecești*, Iași, 2006.
  129. Billows, R., *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Los Angeles, Oxford, 1997.
  130. Idem, *Cities*, în A. Erskine (ed.), *A Companion to the Hellenistic World*, Malden, Oxford, 2005, p. 196-215.
  131. Birot, P., *La Méditerranée et le Moyen Orient*, Paris, 1964.
  132. Blackwell, W., *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*, second edition, Chichester, West Sussex, 2015.
  133. Boatwright, M. T., Gargola, D. J., Talbert, R. J. A., *The Romans. From village to Empire. A History of Ancient Rome from Earliest Times to Constantine*, New York, Oxford, 2004.
  134. Boatwright, M. T., *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, New Jersey, 2000.
  135. Bowersock, G.W., *Augustus and the Greek World*, Oxford, 1966.
  136. Idem, G.W., *Greek Sophists in the Roman Empire*, Oxford, 1969.
  137. Brélaz, C. *Les bienfaiteurs, saveurs et fossoyeurs de la cité hellénistique ? Une approche historiographique de l'évergétisme*, în Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 37-56.
  138. van Bremen, R., *The Limits of the Participation: Women and Civic Life in The Greek East in the Hellenistic and Roman Period*, Amsterdam, 1996.
  139. Brice, L.L., Slootjes, D., *Aspects of Ancient Institutions and Geography. Studies in Honour of Richard J. A. Talbert*, Boston, 2015.
  140. Bringmann, Kl., *Die Rolle der Königinnen, Prinzer und Vermittler*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Epigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 169-174.
  141. Bruce Hitchner, R., *Olive Production and The Roman Economy: The Case of Intensive Growth*, în Amouretti, M. -C., Brun, J. P., Eitam, D., *La production du vin et de l'huile en Méditerranée. Actes du symposium international Aix-en-Provence et Toulon, 20-22 novembre 1991*, p. 499- 510.
  142. Bugh, G. R. (ed.), *The Cambridge Companion to the Hellenistic World*, Cambridge, 2006.
  143. Bulloch, A., Gruen, E.S., Long, A. A., Stewart, A., *Images and Ideologies. Self-definition in the Hellenistic World*, Berkeley, Los Angeles, London, 1993.
  144. Burrell, B., *Neokoroi. Greek Cities and Roman Emperors*, Boston, 2004.
  145. Cadoux, C. J., *Ancient Smyrna*, Oxford, 1938.
  146. Cantacuz, A., *Euergetism/Benefactors and oil donation in Ionia in the Hellenistic and Roman period*, în J. T. Karlovitz (ed.), *Some Studies of Economics Changes*, Komárno, 2016, p. 245 – 252.

147. Idem, „Some New Considerations about Evergetism in Asia Minor. The Hellenistic Period and the First Century BC”, în *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*, 43, nr. 8, 2018, p. 241-262.
148. Cartledge, P., *A portrait of Self and Others*, Oxford, New York, 1993.
149. Cartledge, P., Millett, P., Todd, S., *Nomos. Essays in Athenian Law, Politics and Society*, Cambridge, 2002.
150. Cazeneuve, J., *Mauss*, Paris, 1968.
151. Ch. Roueché, *Benefactors in the Late Roman Period. The Eastern Empire*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 353-370.
152. Chamoux, F., *Civilizația elenistică*, vol. II, București, 1985.
153. Chandezon, Ch., *L'élevage en Grèce (fin Ve-fin Ier s. av. C.). L'apport des sources épigraphiques*, Bordeaux, 2003.
154. Chaniotis, A., *Mobility of persons during the Hellenistic Wars*, în C. Moatti (ed.), *La mobilité des personnes en Méditerranée, de l'Antiquité à l'époque moderne. Procédures de contrôle et documents d'identification*, Rome, 2004, p. 481-500.
155. Idem, *Festivals and Contests*, în *Thesaurus Cultus et Rituum Antiquorum (ThesCRA)*, 2011, 7, p. 1-61.
156. Idem, *Public subscriptions and loans for civic defence: the sources*, în P. Martzavou, N. Papazarkadas, *Epigraphical Approaches to the Post-Classical Polis Fourth Century bc to Second Century ad*, Oxford, 2013, p. 89-106
157. Chankowski, A., *Les souveraines hellénistique et l'institution du gymnase : politiques royales et modèles culturels*, în Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 95-114.
158. Idem, „Processions et cérémonies d'accueil: une image de la cité de la basse époque hellénistique?”, în P. Fröhlich, Müller, Ch., (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 185-206.
159. Chapot, V., *The Roman World*, London, New York, 1928, 2005.
160. Idem, *The Roman World*, translated by E. A. Parker, London, New York, 1997.
161. Chiricat, É., *Funérailles publiques et enterrement au gymnase à l'époque hellénistique*, în P. Fröhlich, Müller, Ch., (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 207-224.

162. Christol, M., Masson, O. (ed.), *Actes du Xe Congrès international d'épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997.
163. Cizek, E., *Istoria literaturii latine*, 2 vol., București, 1994.
164. Cohen, G.M., *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1995.
165. Cook, J. M., *Greeks in Ionia and the East*, London, 1962.
166. Corbier, M., *L'aerarium saturni et l'aerarium militare. Administration et prosopographie sénatoriale*, Rome, 1974.
167. Cordiano G., *Ginnasiarchia ed evergetismo a Cirene tra la fine dell'epoca totemaica e l'eta de Sinesio*, în Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 277-298.
168. Coultont, J. J., „Opramoas and the anonymous benefactor”, în *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 107, 1987, p. 171-178.
169. Crawford, M. H. (ed.), *Roman Statutes*, vol. I-II, London, 1996.
170. Crivelli, S., *ADRIANO. Un Viaggio lungo un Impero*, 2015.
171. Croix, G. E. M. De Ste, „Political Pay outside Athens”, în *The Classical Quarterly*, XXV, 1, 1975, p. 48-52.
172. Cuniberti, G., *Ginnasi e benefattori nel sistema poleico Atene-Delo tra il II e il I secolo a.c.*, în Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 143-158.
173. Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009.
174. Dana, M., *Culture et mobilité dans le Pont-Euxin. Approche régionale de la vie culturelle des cités grecques*, Bordeaux, 2011.
175. Dardaine, S., „La formule épigraphique *impensam remisit et l'evergétisme en Bétique*”, în *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 16, 1980, p. 39-55.
176. Davies, J. K., *Rebuilding a temple: the economic effects of piety*, în Mattingly, D. J., Salmon, J. (ed.), *Economies beyond agriculture in the Classical World*, London, New York, 2001.
177. Debord, P., *Stratifications sociales en Asia Mineure occidentale à l'époque hellénistique*, în Frézouls, Ed., (ed.), *Sociétés urbaines, sociétés rurales dans l'Asie Mineure et la Syrie hellénistique et romaines*, Strasbourg, 1987, p. 29-40.
178. Delorme, J., *Le monde hellénistique (323-133 avant J.-C.). Événements et institutions*, Paris, 1975.
179. Idem, *Gymnasion. Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce*, Paris, 1960.
180. Derenne, E., „Note sur une inscription de Milet”, în *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 54, 1930, p. 241-244.
181. Descartes, R., *Meditații metafizice*, traducere de Ion Pop, București,

- 1999.
182. Descat, R., *L'acte et l'effort. Une idéologie du travail en Grèce ancienne (8ème - 5ème siècle av. J. - C.)*, Bordeaux, 1986.
  183. Deval, Y., Piètre L., *Évergétisme et épigraphie dans l'Occident chrétien (IVe – VIe s.)*, in Christol, M., Masson, O. (ed.), *Actes du Xe Congrès International d'Épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 371-395.
  184. Dignas, B., *Economy of the Sacred in the Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford, 2003.
  185. Idem, *Sacred revenues in Roman Hands*, in Mitchell, S., Katsari, C., *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*, Swansea, 2005, p. 207-224.
  186. Diler, A., *Olive Oil and Wine Production of the Halikarnassos Peninsula in Karia*, in Aydinoglu, U., Şenol, A. K., *Olive oil and wine production in Anatolia during Antiquity. Symposium Proceedings, 06-08 November 2008, Mersin, Turkey*, Istanbul, 2010, p. 135-174.
  187. Dimitriev, S., *City government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford, 2005.
  188. Dunbabin, T. J., *The Greek and their Eastern Neighbours: Studies in Relations between Greece and the Countries of the Near East in the Eighth and the Seventh Centuries B.C.*, London, 1957.
  189. Duncan-Jones, R., *Money and government in the Roman Empire*, Cambridge, 1994.
  190. Eck, W., „Der Evergetismus im Funktionszusammenhang der Kaiserzeitlichen Städte”, in Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 305-331.
  191. Eckhardt, A., *Participating in Public: Female Patronage and Economic Prominence at Hellenistic Priene*, 2012, *All Theses and Dissertations (ETDs)*, varianta on-line <http://openscholarship.wustl.edu/etd/735>, (26.03.2016).
  192. Ehrenberg, V., *From Solon to Socrates. Greek history and civilization during the 6th and 5th centuries B.C.*, with a new foreword by Paul Millett, London, New York, 2011.
  193. Eidinow E., (ed.), *The Oxford Handbook of Ancient Greek Religion*, Oxford, 2015.
  194. Eilers, C., *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford, 2002.
  195. Errington, M., R., *A History of the Hellenistic World 323-30 BC*, Oxford, 2008.
  196. Erskine, A., *A Companion to the Hellenistic World*, Oxford, 2005.
  197. Ferrary, J. L., *Histoire des idées politiques dans le monde romain*, in *École pratique des hautes études. 4e section, sciences historiques et philologiques. Livret 7. Rapports sur le conférences de l'Année 1990-1992*, 1995, p. 86-87.
  198. Idem, „De l'évergétisme hellénistique à l'évergétisme romain”, in Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International*

- d'Épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992, Paris, 1997, p. 196-226.*
199. Finley, M. I., *The Ancient Economy*, updated edition with a foreword by I. Morris, Berkeley, Los Angeles, 1999.
  200. Fondation de l'Hermitage, *Le Corps et l'esprit*, Lausanne, 1990.
  201. Fontenrose, J., *Didyma. Apollo's Oracle, Cult and Companions*, Los Angeles, London, 1988.
  202. Fournier, M., *Marcel Mauss. A Biography*, translated by M. Todd, New Jersey, Oxford, 2006.
  203. Foxhall, L. *Olive Cultivation in Ancient Greece: Seeking the Ancient Economy*, New York, 2007.
  204. Francotte, H., „De la condition des étrangers dans les cités grecques”, in *Mélanges de droit public*, 1910, p. 194-197.
  205. Friesen, S. J., *Twice Neokoros. Ephesus, Asia and the Cult of the Flavian Imperial Family*, Leiden, New York, Köln, 1993.
  206. Fröhlich, P., Müller, Ch. (ed.), *Citoyenneté et participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde de 22 et 23 mai 2004, Paris, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par Philippe Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, 2005.
  207. Fröhlich, P., *Les activités évergétiques des gymnasiarques à l'époque hellénistique tardive: la fourniture de l'huile*, in Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 57-94.
  208. Galsterer, H., *Local and Provincial Institutions and Government*, in Bowman, A. K., Garnsey, P., Rathbone, D., *The Cambridge Ancient History*, vol. XI, *The High Empire, A.D. 70-192*, Cambridge, 2008.
  209. Garnsey, P., Salles, R., *The Roman Economy, Society and Culture*, London, 1987.
  210. Garnsey, P., *Famine and food supply in the Graeco-Roman World*, Cambridge, 1988.
  211. Idem, *Famine and society in Classical Antiquity*, Cambridge, 1999.
  212. Idem, *Cities, Peasants and Food in Classical Antiquity*, Cambridge, 1998.
  213. Gauthier, Ph., „Les Honneurs de l'Officier Séleucide Larichos à Priène”, in *Journal de Savants*, 1980, 1-2, p. 35-50.
  214. Idem, *Les cités grecques et leurs bienfaiteurs (IVe- Ie avant J-C) Contribution à l'histoire des institutions*, Paris, 1985.
  215. Idem, *Trois exemples méconnus d'intervenants dans des décrets de la basse époque hellénistique*, in P. Fröhlich, Ch. Müller (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 79-93.
  216. Geagan, D. J., *The Athenian Constitution after Sula*, New Jersey, 1967.

217. Geuss, R., Skinner, Q., *Cambridge Texts in the History of Political Thought. Seneca. Moral and Political Essays*, Cambridge, 2005.
218. Giovannini, A., *Offrandes et donations des souveraines aux sanctuaires grecs*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Epigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 175-182.
219. Idem, *Les relations entre États dans la Grèce antique, du temps d'Homère à l'intervention romaine (ca. 700-200 av. J.-C)*, Stuttgart, 2007.
220. Graf, F., *Roman Festivals in the Greek East*, Cambridge, 2015.
221. Graindor, P., *Un Milliardaire Antique. Hérode Atticus et sa Famille*, Le Caire, 1930.
222. Gramatopol, M., *Civilizația elenistică*, București, 1974.
223. Gregory, A. P., *Village Society in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Columbia, 1997.
224. Griffin, M. T., *Imago Vitae Suae*, în C. D. N. Costa (ed.), *Seneca*, New York, 1974, p. 1-38.
225. Grimal, P., *Civilizația romană*, traducere și note de Eugen Cizek, vol. I-II, București, 1973.
226. Gygax, D. M., „Contradictions et asymétrie dans l'évergétisme grec: bienfaiteurs étrangers et citoyens entre image et réalité”, în *Dialogues d'histoire ancienne*, 32, 2006, p. 9-23.
227. Idem, „Les origines de l'évergétisme. Échanges et identités sociales dans la cité grecque”, în *Méris*, 4, 2006, p. 269-295.
228. Idem, *Benefaction and Rewards in The Ancient Greek City. The Origins of Euergetism*, Cambridge, 2016.
229. Habicht, Ch., *Die Rolle der Köingenüber Städten und Bünde*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Epigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 161-168.
230. Halbwachs, M., *On collective memory*, edited, translated and with an Introduction by L. A. Coser, Chicago, 1992.
231. Hamon, P., *Le Conseil et la participation des citoyens: les mutations de la basse époque hellénistique*, în P. Fröhlich, Ch. Müller (ed.), *Citoyenneté et Participation a la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherché dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 121-144.
232. Hands, R., *Charities and social aid in Greece and Rome*, Ithaca, New York, 1968.
233. Hands, S., *Michel Leiris. Writing the Self*, Cambridge, 2004.
234. Heller, A., van Nijf, O., *The Politics of Honours in The Greek States of the Roman Empire*, Leiden, Boston, 2017.
235. Heltzer, M., *Olive oil and wine production in Phoenicia and in the Mediterranean Trade*, în Amouretti, M. C., Brun, J. P., Eitam, D., (ed.), *Actes du Symposium International Organisé par Le Centre*

- Camille Jullian (Université de Provence- C.N. R.S.) et Le Centre Archéologique du Var (Aix-en-Provence et Toulon, 20-22 Novembre 1991), Paris, 1993, p. 49-52.
236. Hornsey, I. S., *A history of beer and brewing*, Cambridge, 2003.
237. Hornum, M. B., *Nemesis the Roman State and The Games*, Leiden, New York, Köln, 1993.
238. Hume, D., *A Treaties of Human Nature*, (1739), ediție retipărită și reeditată de L. A. Selby-Bigge, Oxford, 1896.
239. Inwood, B., *Reading Seneca. Stoic Philosophy at Rome*, New York, 2005.
240. Jacques, F., *Le privilège de liberté: politique impériale et autonomie municipale dans les cités de l'Occident romain (161-244)*, Rome, 1984.
241. Jameson, M. H., *Cults and Rites in Ancient Greece*, Cambridge, 2014.
242. Jolly, É., *Germaine Dieterlen*, în *À la naissance de l'ethnologie française. Les missions ethnographiques en Afrique subsaharienne (1928-1939)*, 2016, varianta on-line <http://naissanceethnologie.fr/>.
243. Jones, A. H. M., *The Greek City from Alexander to Justinian*, New York, 1940.
244. Idem, *Roman Government and Law*, New York, 1968.
245. Jones, C. P., „Diodoros Paspáros and the Nikephoria of Pergamum”, în *Chiron*, 1974, p. 183-205.
246. Jones, R. D., *The Economy of the Roman Empire*, Cambridge, 1982.
247. Kokkinia, C., (ed.), *Boubon. The Inscriptions and Archaeological Remains. A survey 2004-2006*, Athens, 2008.
248. Kraemer R. S., (ed.), *Women's Religions in the Greco-Roman World. A Sourcebook*, Oxford, 2004.
249. Laale, H. W., *Ephesus (Ephesos). An Abbreviated History from Androclus to Constantine XI*, United States of America, 2011.
250. Larson, J., *Ancient Greek Cults. A Guide*, New York, London, 2007.
251. Lavan, M., *Slaves to Rome: Paradigms of Empire in Roman Culture*, Cambridge; New York, 2013.
252. Le Goff, J., *La bourse et la vie*, Paris, 1986.
253. Lemaire, M., „Denise Paulme”, în *À la naissance de l'ethnologie française. Les missions ethnographiques en Afrique subsaharienne (1928-1939)*, 2016, <http://naissanceethnologie.fr/>.
254. Idem, „L’empreinte de faux”, în *L'Homme. Revue français d'anthropologie. Anthropologie début de siècle*, 203-204, 2012, p. 545-554.
255. Lepelley, C., *Évergétisme et épigraphie dans l'Antiquité tardive : les provinces de langue latine*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 335-352.
256. Levick, B. M., *Greece (Including Crete and Cyprus) and Asia Minor from 43 B.C. to A.D. 69*, în A. K. Bowman, E. Champlin, A. Lintott, *The Cambridge Ancient History. The Augustan Empire, 43 B.C.- A.D.*

- 69, vol. X, Cambridge, 2008.
257. Idem, *The Government of The Roman Empire. A sourcebook*, second edition, London, New York, 2000.
258. Levy, J. P., *L'économie antique*, Paris, 1981.
259. Longfellow, B., *Roman Imperialism and Civic Patronage. Form, meaning, and Ideology*, in *Monumental Fountain Complexes*, Cambridge, 2011.
260. Loussert, R., Brousse, G., *L'olivier*, Paris, 1978.
261. Mackowiak, K., „Les testaments royaux hellénistique et l'impérialisme romain: deux cultures politiques dans la marche de l'histoire”, în *Dialogues d'histoire ancienne*, vol. 33, nr. 1, 2007, p. 23-46.
262. MacMullen, R., *Romanization in the Time of Augustus*, London, 2000.
263. Idem, *Changes in the Roman Empire. Essays in the ordinary*, New Jersey, 1990.
264. Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor. To the end of the third century after Christ*, vol. I-II, New Jersey, 1950.
265. Magnetto, A., *Interstate arbitration and Foreign Judges*, în Ed. M. Harris, M. Canevaro, *The Oxford Handbook of Ancient Greek Law*, 2016.
266. Marrou, H.-I., *Istoria educației în antichitate*, vol. I-II, traducere și cuvânt înainte de Stella Petecel, București, 1997.
267. Maspero, H., *Taoism and Chinese Religion*, translated by F. A. Keirman Jr., second edition, Australia, (1971) 2014.
268. Matter, S. P., *Rome and the Enemy. Imperial Strategy in the Principate*, Berkeley, Los Angeles, London, 1999.
269. Maupoil, B., *La Géomancie à l'ancienne Côte des Esclaves*, Paris, 1988.
270. Mauss, M., *Eseu despre dar*, traducere de S. Lupescu, studiu introductiv de N. Gavriluță, Iași, 1997.
271. Idem, *Œuvres*, vol. 1-3, Paris, 1968, 1969.
272. Idem, *Sociologie et anthropologie*, Paris, (1950) 1966.
273. Idem, *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*, with a foreword by M. Douglas, London, New York, (1950, 1954), 1990.
274. Meadows, A., *The Ptolemaic Annexation of Lycia: SEG 27.929*, în K. Dörtlük (ed.), *The Third International Symposium on Lycia. Symposium Proceedings*, Suna, 2006, II, p. 459-470.
275. Migeotte, L., *L'emprunt public dans les cités grecques. Recueil des documents et analyse critique*, Québec, Paris, 1984.
276. Idem, *L'Évergétisme des citoyens aux périodes classique et hellénistique*, în Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès International d'Epigraphie grecque et latine*, Nîmes, 4-9 octobre 1992, Paris, 1997, p. 183-196.
277. Idem, *A propos du gymnasiarque de Délos*, în Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de*

- son 60ème anniversaire, Paris, 2009, p. 159-168.
278. Idem, *The Economy of the Greek Cities from the Archaic Period to the Early Roman Empire*, translated by Janet Lloyd, Berkley, Los Angeles, London, 2009.
279. Migeotte, L., *Les souscriptions dans les associations privées*, in Fröhlich, P., Hamon, P. (ed.), *Groupes et associations dans les cités grecques (IIIe siècle av. J.-C. - IIe siècle apr. J.-C.)*, Suisse, 2013, p. 113-127.
280. Idem, *Les Finances des Cités Grecques aux Périodes Classique et Hellénistique*, Paris, 2014.
281. Mitchell, S., *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor. The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*, I, Oxford, 1993.
282. Mitchell, S., Katsari, C., *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*, Swansea, 2005.
283. Mommsen, Th., *The History of Rome*, 4 vol., New York, 2009.
284. Moretti, L., „Mileto, le sue colonie e l'istituto dell'evergesia”, in *Rivista di filologia e di istruzione classica*, 105, Torino, 1977.
285. Morley, N. *Antiquity and modernity*, Oxford, 2009.
286. Idem, *Trade in Classical Antiquity*, Cambridge, 2007.
287. Morstein Kallet-Marx, R., *Hegemony to Empire. The Development of the Roman Imperium in the East from 148 to 62 B.C.*, Berkeley, Los Angeles, Oxford, 1996.
288. Mounier, P. *Pierre Bourdieu. Une Introduction*, Pocket, 2001.
289. Müller, Chr., *La procédure d'adoption des décrets en Béotie de la fin du IIIe s. av. J.-C. au I^{er}s. apr. J.-C.*, in P. Fröhlich, Ch. Müller (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 95-119.
290. Idem, „Evergétisme et pratiques financières dans les cités de la Grèce hellénistique”, in *Revue des Etudes Anciennes*, 113, 2011, nr. 2, p. 345-363.
291. Oliver, J. H., *Sacred Gerousia*, Athens, 1941.
292. Idem, *Marcus Aurelius. Aspects of civic and cultural policy in the East*, New Jersey, 1970.
293. Osborne, R., „Social and Economic Implications of the Leasing of Land and Property in Classical and Hellenistic Greece”, in *Chiron*, 18, p. 279-323.
294. Paarmann, B., *L'évergétisme des étrangers à l'époque classique. Recherches sur la nature des services rendus et l'identité des bienfaiteurs*, in Curty, O. (ed.), *L'huile et l'argent. Actes du colloque tenu à Fribourg du 13 au 15 octobre 2005, publiés en l'honneur du Prof. Marcel Piérart à l'occasion de son 60ème anniversaire*, Paris, 2009, p. 9-36.
295. Pancièra, S., *L'evergetismo civico nelle iscrizioni latine d'età repubblicana*, in Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès*

- International d'Epigraphie grecque et latine, Nîmes, 4-9 octobre 1992*, Paris, 1997, p. 249-290.
296. Paschidis, P., *Between city and king. Prosopographical Studies on the Intermediaries Between the Cities of the Greek Mainland and the Aegean and the Royal Courts in the Hellenistic Period (322-190 î. Hr.)*, Athens, 2008.
  297. Pedley, J., *Sanctuaries and the Sacred in the Ancient Greek World*, Cambridge, New York, 2005.
  298. Pharr, C., (ed.), *Ancient Roman Statues*, a Translation with Introduction, Commentary, Glossary, and Index by A. C. Johnson, P. R. Coleman-Norton, F. Card Bourne, Texas, 1961.
  299. Pont, A. V., „L'inscription en l'honneur de M. Vlpus Carminius Claudianus à Aphrodisias (CIG, 2782)”, in *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, 19, 2008. p. 219-245.
  300. Pyhtinen, O., *The Gift and its Paradoxes. Beyond Mauss*, Farnham, Burlington, 2014.
  301. Quass, F., *Die Honoratiorenschicht in den Städten des griechischen Ostens: Untersuchungen zur politischen und sozialen Entwicklung in hellenistischer und römischer Zeit*, Stuttgart, 1993.
  302. Ramage, E. S., *The Nature and Purpose of Augustus' "Res Gestae"*, Stuttgart, 1987.
  303. Ramsay, W. M., *The Historical Geography of Asia Minor*, Amsterdam, 1962.
  304. Rasmus Brandt, J., Iddeng, J. W., *Greek and Roman Festivals: Content, Meaning, and Practice*, Oxford, 2012.
  305. Rhodes, P. J., Osborne, R., *Greek Historical Inscriptions 404-323 BC*, Oxford, 2003.
  306. Richardson, J., *Roman Provincial Administration 227 BC to AD 117*, London, 1976, 1984.
  307. Rivierre, J.-C., *André-Georges Haudricourt (1911-1996)*, in *Journal de la Société des Océanistes*, 103, 1996-2. p. 317-318.
  308. Robert, L., *Études anatoliennes: recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Paris, 1937.
  309. Idem, *Documents de l'Asie Mineure méridionale, inscriptions, monnaies et géographie*, Genève, Paris, 1966.
  310. Idem, *A Travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies Grecques, voyageurs et Géographie*, Athènes, Paris, 1980.
  311. Idem, *Opera Minora Selecta. Épigraphie et antiquités grecque*, V, Amsterdam, 1989.
  312. Rostovtzeff, M., *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, 2 vol., Oxford, 1998.
  313. Rutherford, I., „Theoria and Theatre at Samothrace: The Dardanos by Dymas of Iasos”, in P. Wilson (ed.), *The Greek Theatre and Festivals Documentary Studies*, Oxford, 2007.
  314. Saller, R.P., *Personal Patronage under the Early Empire*, London, New York, 1982.

315. Samama, E., *Le Médecins dans le Monde Grec. Sources Épigraphiques sur la Naissance d'un Corps Médical*, Paris, 2003.
316. Santangelo, F., *Sulla, the Elites and the Empire. A study of Roman Policies in Italy and the Greek East*, Leiden, Boston, 2007.
317. Sartre, M., *L'Asie Mineure et l'Anatolie d'Alexandre a Dioclétien. Ier siècle av. J.-C./IIIe siècle après J.-C*, Paris, 1995.
318. Savalli, Il., *Devenir une cité: Poleis nouvelles et aspirations civiques en Asie Mineure à la basse époque hellénistique*, in P. Fröhlich, Ch. Müller (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004*, BNF organisée par le groupe de recherche dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz), Genève, Paris, p. 9- 37.
319. Scheidel, W., Morris, I., Saller, R., *The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World*, Cambridge, 2008.
320. Schmitt, A., Schnapp, J. P., *Paul Veyne et l'évergétisme*, *Annales ESC* 33, 1978, p. 307–25.
321. Schmitt, P., „La cité au banquet. Histoire des repas publics dans les cités grecques”, in *Revue Belge de Philologie et d'histoire*, vol. 72, nr. 1, 1994, p. 182-184.
322. Simcox, E. J., *Primitive Civilizations; Or, Outlines of The History of Ownership in Archaic Communities*, vol. 1, London, New York, 1894, 2010.
323. Sinclair, R. K., *Democracy and Participation in Athens*, Cambridge, 1991.
324. Snell, D., (ed.), *A Companion to the Ancient Near East*, Oxford, 2005.
325. Stadter, Ph. A., „Plutarchan Prosopography: The Cursus Honorum”, in L. L. Brice, D. Slootjes (ed.), *Aspects of Ancient Institutions and Geography*, Leiden, Boston, 2015, p. 29-47.
326. Strauss, C. L., *Introduction to the work of Marcel Mauss*, translated by F. Baker, London, (1950), 1987.
327. Tenney, F., *An Economic History of Rome*, Kitchener, 1927, 2004.
328. Várhelyi, Z., *The Religion of Senators in the Roman Empire*, Cambridge, 2010.
329. Vélissaropoulos, J., *Les Naoclères Grecs. Recherches sur les institutions maritimes en Grèce at dans l'Orient hellénisé*, Genève, Paris, 1980.
330. Veyne, P., *Le Pain et le cirque. Sociologie historique d'un pluralisme politique*, Paris, 1976.
331. Idem, *Bread and circuses. Historical sociology and political pluralism*, translated by B. Pearce, with an Introduction by O. Murray, London, 1990.
332. Vial, C., *Les Grecs de la paix d'Apamée à bataille d'Actium (181-31)*, Paris, 1995.
333. Virouvet, C., *L'apport des sources littéraires à l'étude de l'évergétisme à Rome et dans les cités d'Italie à la fin de la République*, in Christol, M., Masson, O., *Actes du Xe Congrès*

- International d'Epigraphie grecque et latine*, Nîmes, 4-9 octobre 1992, Paris, 1997, p. 227-248.
334. Vreede-de Stuers, C., „In memoriam Jeanne Cuisinier”, in *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 120, 1964, 4, Leiden, p. 389-392.
335. Walbank, F.W.W (ed.), Austin, A. E., Frederiksen, M. W., Ogilvie, R.M., *The Cambridge Ancient History*, vol. 7.1., 7.2., Cambridge, 2008.
336. Welles, B. C., *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*, Roma, 1966.
337. West, C., „La loi gymnasiarchique de Beroia- by Philippe Gauthier, M. B. Hatzopoulos”, in *The American Journal of Philology*, vol. 116, nr. 2, 1995, p. 335–337.
338. Williams, B., *Ethics and the Limits of Philosophy*, London, New York, 1985, 2006.
339. Wilson, E. O., *Despre natura umană*, traducere de Gabriela Deniz, București, 1978, 2013.
340. Wood, J. T., *Discoveries at Ephesus: Including the Site and Remains of the Great Temple of Diana*, Cambridge, 2015.
341. Wörrle, M., *La politique des évergètes et la non-participation des citoyens*, in P. Fröhlich, Ch. Müller (ed.), *Citoyenneté et Participation à la Basse Époque Hellénistique. Actes de la table ronde des 22 et 23 mai 2004, BNF organisée par le groupe de recherché dirigé par P. Gauthier de l'UMR 8585 (Centre Gustave Glotz)*, Genève, Paris, 2005, p. 145-162.
342. Zuiderhoek, R., *The Politics of Munificence in the Roman Empire. Citizens, Elites and Benefactors in Asia Minor*, Cambridge, 2009.

IV. SURSE WEB

343. Associations in the Greco-Roman World. An Expanding Collection of Inscriptions, Papyri, and Other Sources in Translation <http://philipharland.com/greco-roman-associations/honors-by-the-instructors-in-the-mouseion-for-p-vedius-antoninus-ca-160s-ce/> (20.09.2016).
344. Attalus <http://www.attalus.org/docs/inscriptions.html>.
345. Bibliothèque Nationale de France, http://data.bnf.fr/11915231/bernard_maupoil/ (15.10.2016).
Books Ideas.Net, Descombes, V., *Louis Dumont's Political Thought*, on-line http://www.booksandideas.net/IMG/pdf/20120417_Louis_Dumont_s_Political_Thought.pdf (14.10.2016).
346. Brill's New Pauly <http://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly-entktesis-e330590> (9.08. 2016).
347. BRITANNICA <https://www.britannica.com/topic/human-nature> (12.09.2018).
348. Diotima. Materials for the Study of Women and Gender in the Ancient World

- <http://www.stoa.org/diotima/anthology/wlgr/wlgr-mensopinions42.shtml#mofn1> (25.03.2016).
349. Et ego in Arcadia ...le site de Chaéréphon <http://chaerephon.e-monsite.com/medias/files/kyme.html>, (10.09.2016).
350. Lacus Curtius,
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/5*.html
(28.04.2016).
351. *Proxeny Networks of the Ancient World (a database of proxeny networks of the Greek city-states)*,
<http://proxenies.csad.ox.ac.uk/places/home> (20.06.2016).
352. Romanian Oxford Living Dictionaries
<https://ro.oxforddictionaries.com/definitie/om> (12.09.2018).
353. Searchable Greek Inscriptions, The Packard Humanities Institute
<https://epigraphy.packhum.org/>
354. Washington University. Open Scholarship
<http://openscholarship.wustl.edu/etd/735> (26.03.2016).